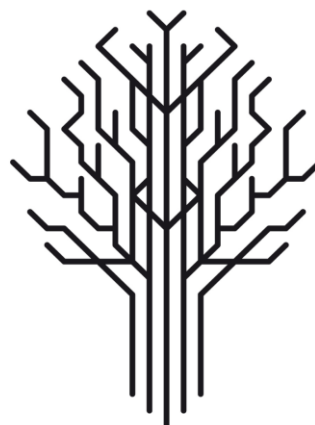


Współpraca w obszarze kultury w województwie lubelskim: samorządy, publiczne instytucje kultury, organizacje pozarządowe

Stowarzyszenie Klon/Jawor, 2013

Projekt dofinansowany ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego. ■



stowarzyszenie
klon / jawor

Wprowadzenie

Niniejsze opracowanie przygotowano na podstawie badań prowadzonych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor na przełomie lat 2012/2013 w ramach projektu „Ku lepszej współpracy – badanie potrzeb i oczekiwań organizacji kultury, JST i instytucji kultury w zakresie ich wzajemnej współpracy na rzecz realizacji zadań publicznych w obszarze kultury”. Poniżej prezentujemy najważniejsze wyniki dotyczące tej współpracy w województwie lubelskim. Pełny raport z badania, obejmujący również analizy ogólnopolskie, dostępny jest w portalu ngo.pl: http://civicpedia.ngo.pl/static/raport_kultura/

1. Podstawowe dane na temat organizacji pozarządowych aktywnych w obszarze kultury

W 2012 roku w województwie lubelskim działało nieco ponad 3 tys.¹ stowarzyszeń i fundacji (poza OSP), spośród których ponad tysiąc podejmowało działania dotyczące kultury i sztuki. Przynieszone poniżej dane dotyczą właśnie tej ostatniej grupy organizacji – niezależnie od tego czy kultura i sztuka to najważniejsze pole działań danego podmiotu, czy też jest to uzupełnienie aktywności w innym obszarze (takim jak edukacja, sport czy rozwój lokalny).

Ich działania dotyczyły przede wszystkim podtrzymywania tradycji regionalnych i kultury ludowej, a także organizowaniu lokalnych wydarzeń oraz edukacji kulturalnej. W ciągu ostatnich dwóch lat około połowa organizacji kulturalnych prowadziła zajęcia warsztatowe lub kursy, blisko połowa brała aktywnie udział w festynach i dniach miejscowości, około jedna trzecia organizowała festiwale lub przeglądy, tyle samo przygotowywało wystawy, podobny odsetek organizowało też koncerty.

Wśród organizacji kulturalnych z województwa lubelskiego są zarówno stowarzyszenia i fundacje z długim stażem (jedna czwarta działa od ponad 10 lat), jak i niedawno utworzone (blisko jedna trzecia ma dwa lata lub mniej). Nieco ponad połowa działa w miastach, również połowa (i jest to istotnie więcej niż w innych województwach) podejmuje działania na skalę ogólnopolską. Co trzecia organizacja ogranicza swoje działania do terenu własnej gminy lub powiatu. Są wśród nich zarówno podmioty pracujące codziennie w godzinach urzędowych (19%), jak i organizacje podejmujące jedynie działalność akcyjną (42%).

Ponad 60% nie ma żadnych stałych pracowników ani regularnych współpracowników – bazują na aktywności członków i zewnętrznych wolontariuszy, a część od czasu do czasu zleca jakieś prace osobom z zewnątrz.

Blisko 20% opisywanych stowarzyszeń i fundacji ma rocznie do dyspozycji zaledwie kilkaset złotych lub działa w ogóle bez pieniędzy, a jednocześnie 5% najbogatszych ma budżet roczny

¹ W województwie zarejestrowanych jest ponad 4 tysiące takich organizacji, jednak szacuje się, że ok. ¼ z nich w praktyce nie podejmuje żadnych działań.

przekraczający milion złotych. Przeciętny roczny przychód to ok. 16 tys. zł. Najczęściej występujące źródła finansowania działań to składki członkowskie pozyskiwane przez 56% organizacji (jednak najczęściej są to niewielkie kwoty) oraz pieniądze samorządowe – również uzyskiwane przez ponad połowę organizacji – przy czym zazwyczaj są to środki ważne dla budżetów organizacji. Z funduszy unijnych w 2011 roku korzystała co piąta organizacja, podobny odsetek uzyskał finansowanie ze środków krajowej administracji centralnej.

Wśród najważniejszych partnerów organizacji kulturalnych z Lubelszczyzny są urzędy gmin i miast, z którymi kontaktuje się ponad 90% badanych stowarzyszeń i fundacji (częściej wskazywano jedynie lokalną społeczność) oraz publiczne instytucje kultury (kontakty z nimi utrzymuje 88% badanych podmiotów). Intensywne kontakty łączą także organizacje z lokalnymi stowarzyszeniami i fundacjami, mediami, jak również publicznymi szkołami i ośrodkami sportowymi.

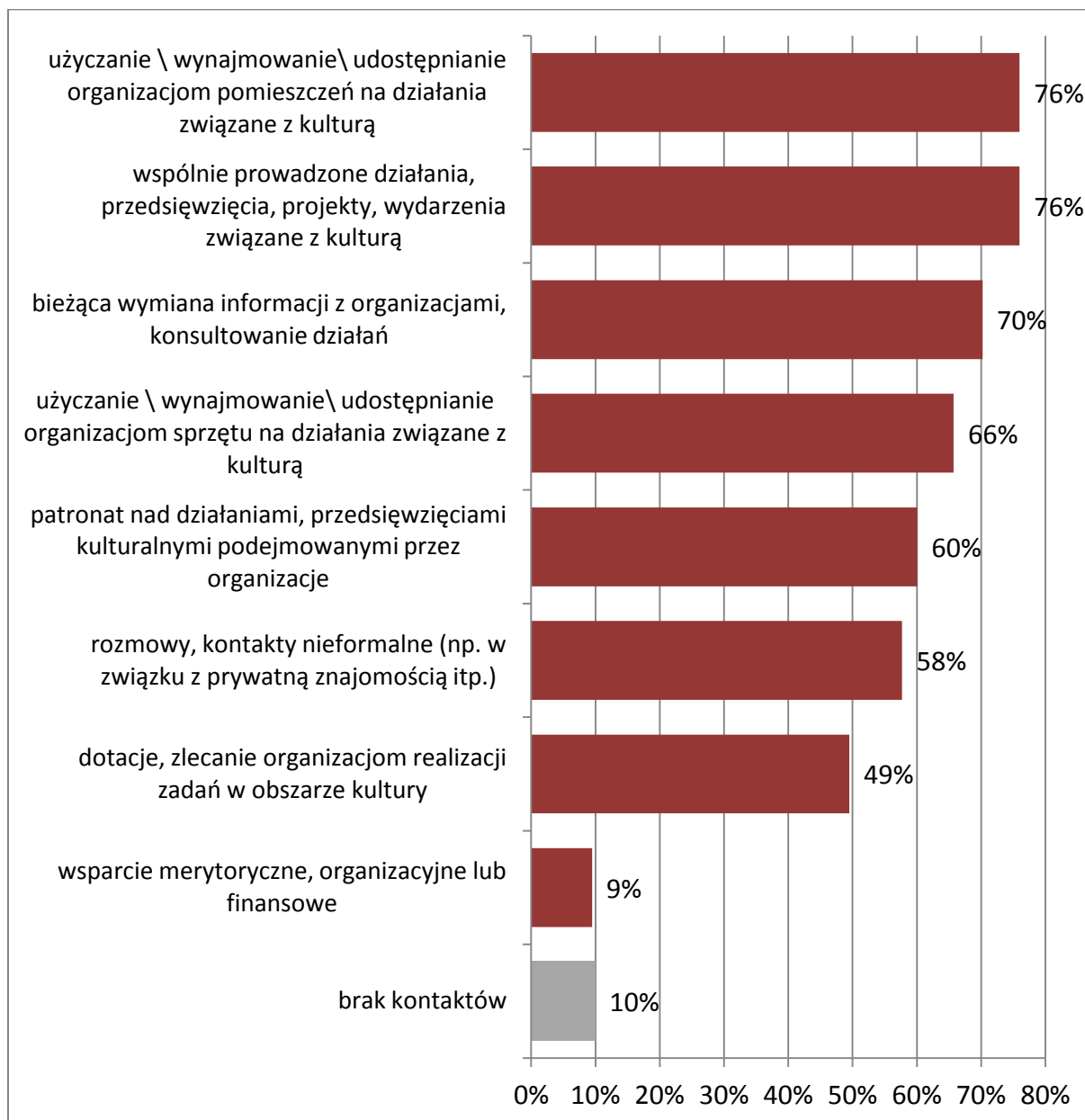
W następnych rozdziałach przyjrzymy się bliżej współpracy z urzędami oraz publicznymi instytucjami kultury, takimi jak domy kultury, biblioteki i muzea. Wykorzystamy do tego dane zarówno pochodzące z badania organizacji, jak i oparte na wynikach badania urzędów miast i gmin oraz instytucji kultury.

2. Współpraca urzędów gmin i miast z organizacjami

2.1 Skala i formy współpracy

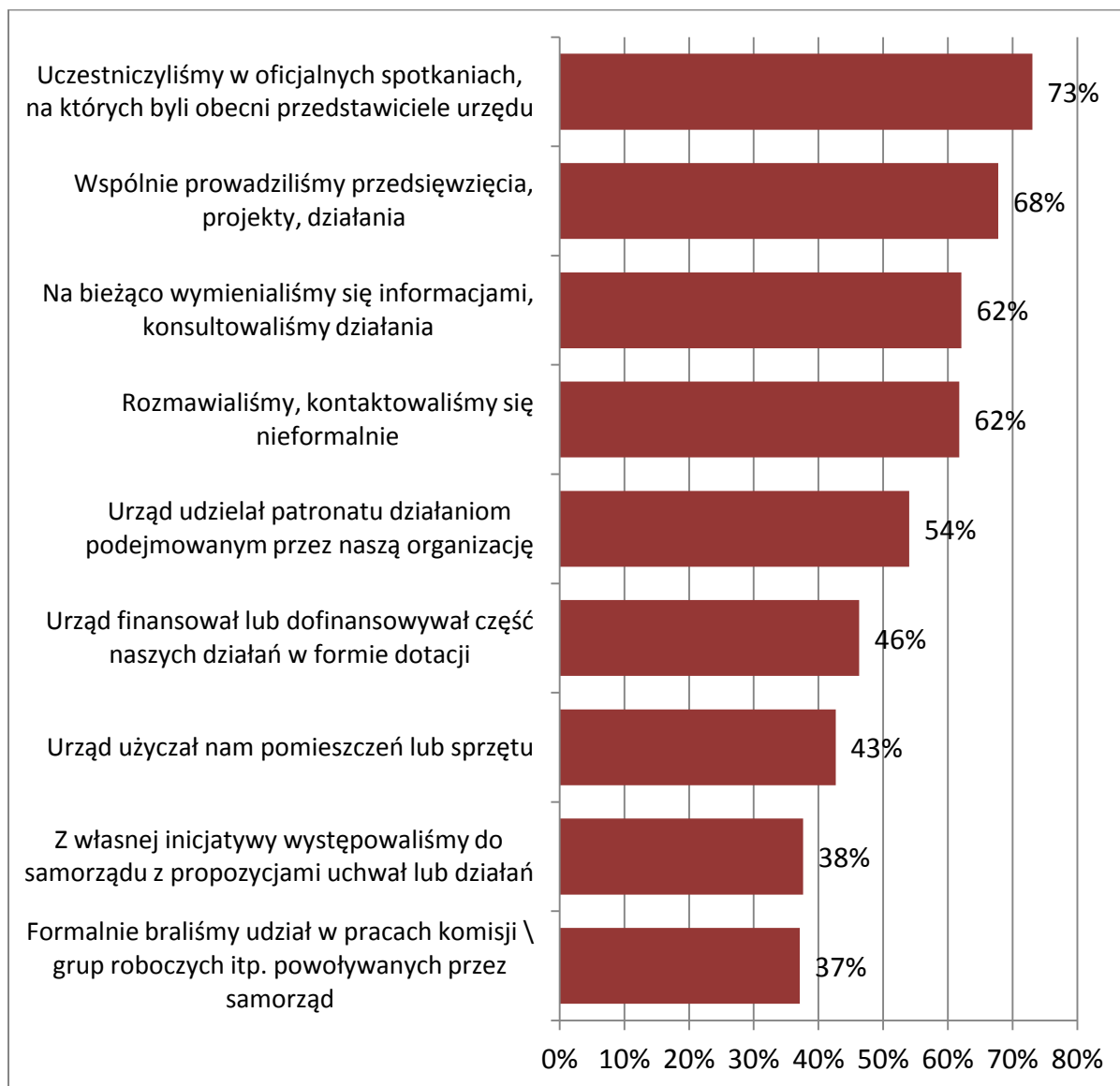
Zgodnie z deklaracjami przedstawicieli lubelskich urzędów miast i gmin współpraca z organizacjami najczęściej polega na udostępnianiu lub wynajmowaniu organizacjom pomieszczeń (76%) i prowadzeniu wspólnych działań (również 76%). Najczęściej są to wspólnie przygotowywane festyny i dni miejscowości, festiwale i konkursy oraz koncerty. Bieżąca wymiana informacji z organizacjami i konsultowanie działań ma miejsce w 70% badanych gmin, zaś patronat nad działaniami organizacji obejmuje 60% gmin. Warto zauważyć, że wsparcie merytoryczne, organizacyjne czy finansowe dla organizacji (pomijając dotację realizacji zadań publicznych przez organizacje) deklaruje zaledwie co dziesiąty urząd gminy lub miasta.

Wykres 2.1. Formy kontaktów samorządów z województwa lubelskiego z organizacjami pozarządowymi



Również z punktu widzenia organizacji jedną z najpowszechniejszych form kooperacji jest prowadzenie wspólnych projektów (68%), przy czym jeszcze więcej wskazań padło na współpracę w formie stałej komunikacji i wymiany informacji (formalne i nieformalne spotkania). Ze wsparcia lokalowego (m.in. udostępnienie przestrzeni na siedzibę organizacji lub jednorazowe wydarzenie) korzysta nieco ponad 40% organizacji kulturalnych z Lubelszczyzny. Dotacje od urzędów gmin i miast otrzymuje natomiast prawie połowa z nich.

Wykres 2.2. Najważniejsze formy kontaktów organizacji pozarządowych z urzędami miast i gmin na Lubelszczyźnie



Zanim przejdziemy do opisu form dystrybucji środków finansowych, warto jeszcze zaznaczyć, że zakres współdziałania między urzędem a organizacjami oraz kierunki przekazywanych dotacji regulują gminne programy współpracy, które w 2011 roku uchwaliło 84% gmin z Lubelszczyzny². Jednocześnie tylko 59% organizacji z województwa jest świadoma istnienia takiego programu, co wskazuje na problemy w komunikacji międzysektorowej.

² Na podstawie Monitoringu współpracy urzędów z organizacjami pozarządowymi, prowadzonego przez DPP MPiPS.

2.2. Współpraca finansowa

Dotacje na działania organizacji związane z kulturą przekazywane są przez połowę gmin z Lubelszczyzny³. Większość dotacji dystrybuowana jest w oparciu o otwarte konkursy ofert (które ogłasza 48% urzędów). Jednocześnie 35% gmin udziela organizacjom dofinansowania poza konkursami.

W większości przypadków ogłoszenie konkursu poprzedzone jest bardziej lub mniej formalnymi konsultacjami z organizacjami. Trzy czwarte spośród urzędów ogłaszających konkursy dyskutowało lub ustalało z organizacjami zakres tematyczny konkursów, podobny odsetek rozmawiał o konkretnych projektach, ponad połowa dyskutowała o oczekiwanych kwotach. Konsultacje takie pozwalają lepiej przygotować konkurs dzięki wykorzystaniu posiadanej przez organizacje wiedzy dotyczącej potrzeb społecznych. Jednocześnie, jak wykazało badanie, zdarza się, iż w skrajnych przypadkach proces taki przekształca się w projektowanie konkursów pod oczekiwania i możliwości konkretnych organizacji pozarządowych, z pominięciem zasady konkurencyjności. Sama procedura konkursowa bywa w takich przypadkach wykorzystywana instrumentalnie: aby zaplanowana dystrybucja funduszy mogła przebiec zgodnie z prawem. Opisywane praktyki wykluczają zapisaną w Ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie zasadę konkurencyjności między lokalnymi organizacjami, a także utrudniają powstanie i rozwój nowych organizacji oraz pojawienie się innowacyjnych projektów.

Na etapie naboru wniosków niemal wszystkie (92%) urzędy ogłaszające konkursy oferowały organizacjom wsparcie. Najczęstszą formą takiego wsparcia, praktykowaną w dwóch trzecich gmin ogłaszających konkursy, są spotkania z pojedynczymi organizacjami i pomoc w przygotowaniu wniosków. Niepokoi jednak fakt, że zaledwie w połowie przypadków urząd informował publicznie o takiej możliwości – w efekcie wsparcie takie udzielane bywa jedynie tym organizacjom, które są poinformowane i utrzymują dobre relacje z urzędem. Jedynie jedna trzecia gmin ogłaszających konkursy organizowała spotkania warsztatowe dotyczące pisania wniosków i procedury konkursowej.

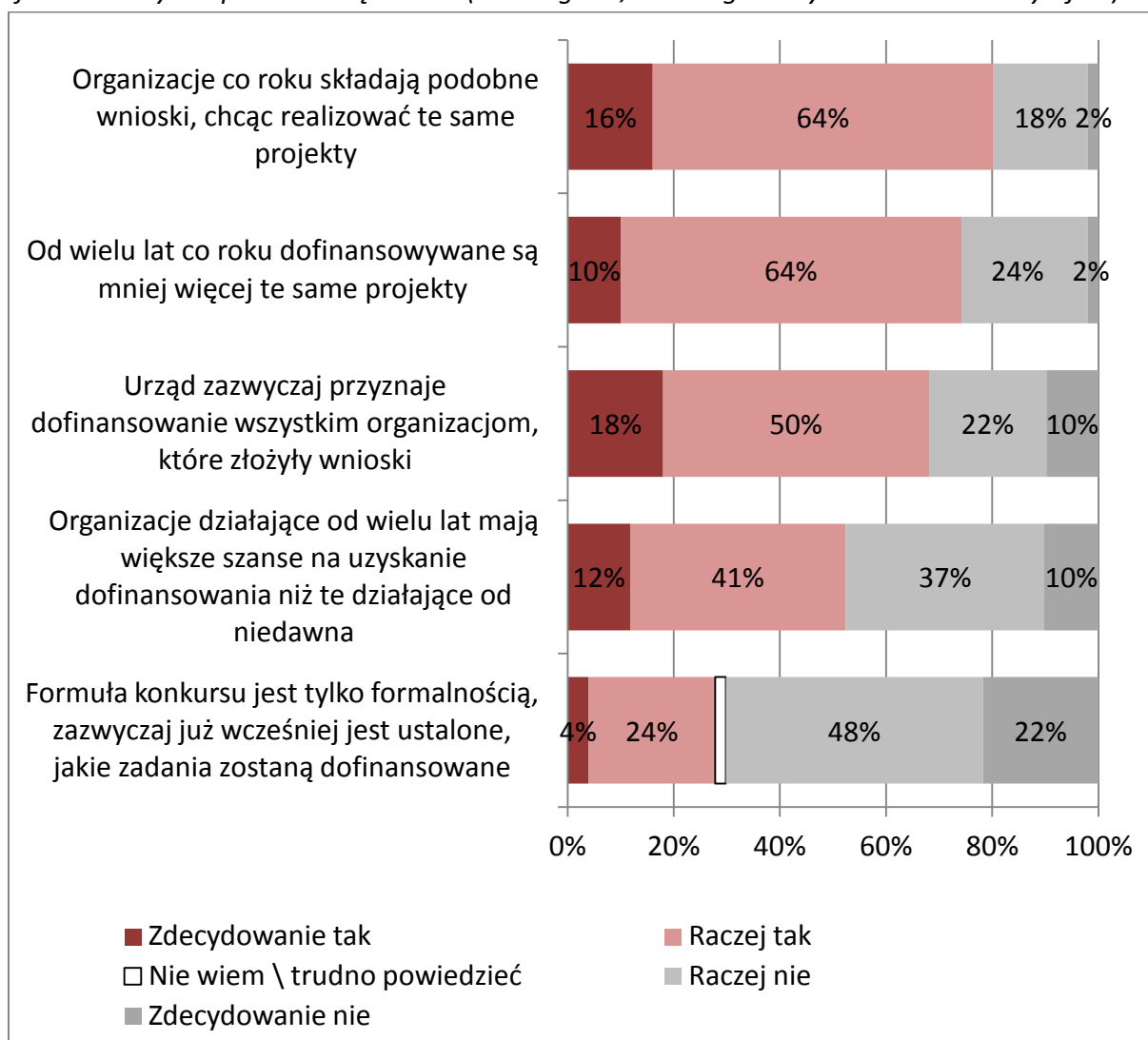
Sam przebieg konkursów krytykowany bywa przez obie strony współpracy. Jednym z głównych problemów jest stagnacja (do której przyczyniają się zarówno organizacje, jak i samorządy). Z wypowiedzi respondentów wynika, że do otwartych konkursów ofert zgłaszane są co roku podobne lub wręcz te same projekty (uważa tak aż 80% urzędników), ale także często te same projekty otrzymują dofinansowanie z samorządu (z opinią taką zgadza się 74% urzędników i 67% organizacji – znacznie więcej niż w innych regionach kraju). Zdaniem wielu badanych przedstawicieli organizacji jest to poważny problem, który uniemożliwia realizację innowacyjnych projektów (dodatkowo już na etapie składania wniosków promowane są – zdaniem organizacji – rozwiązywanie sztamowe i

³ Warto tu zaznaczyć, że wynik ten – oparty na deklaracjach przedstawicieli urzędu – jest znacznie wyższy niż wynikałoby z analiz sprawozdań finansowych publikowanych przez Ministerstwo Finansów. Rozbieżności wynikać mogą z innego definiowania zadań z obszaru kultury w sprawozdaniach oraz w wywiadach ankierskich.

konwencjonalne), a także uzyskanie finansowania przez organizacje wcześniej z urzędem niewspółpracujące. Połowa urzędników zgadza się, że łatwiej jest uzyskać dofinansowanie organizacjom działającym od dawna niż tym, które dopiero zaczynają działalność. Jednocześnie aż jedna trzecia organizacji uważa, że o przyznaniu finansowania decydują kwestie niemerytoryczne: znajomości, układy itp. Krytycznie oceniane są także zasady przeprowadzania konkursów oraz brak ich transparentności.

Z odpowiedzi urzędników wnioskować też można, że często w praktyce nie ma żadnej „konkurencji” między składającymi wnioski organizacjami: ponad dwie trzecie badanych stwierdza bowiem, że zazwyczaj dofinansowywane są wszystkie złożone projekty. Zresztą co czwarty ankietowany przedstawiciel urzędu przyznał wprost, że formuła konkursu jest czystą formalnością, zaś lista zadań które zostaną dofinansowane ustalana jest już wcześniej.

Wykres 2.3. Funkcjonowanie procedur konkursowych na realizację zadań publicznych w sferze kultury w opiniach urzędników (wśród gmin, które ogłaszały otwarte konkursy ofert)

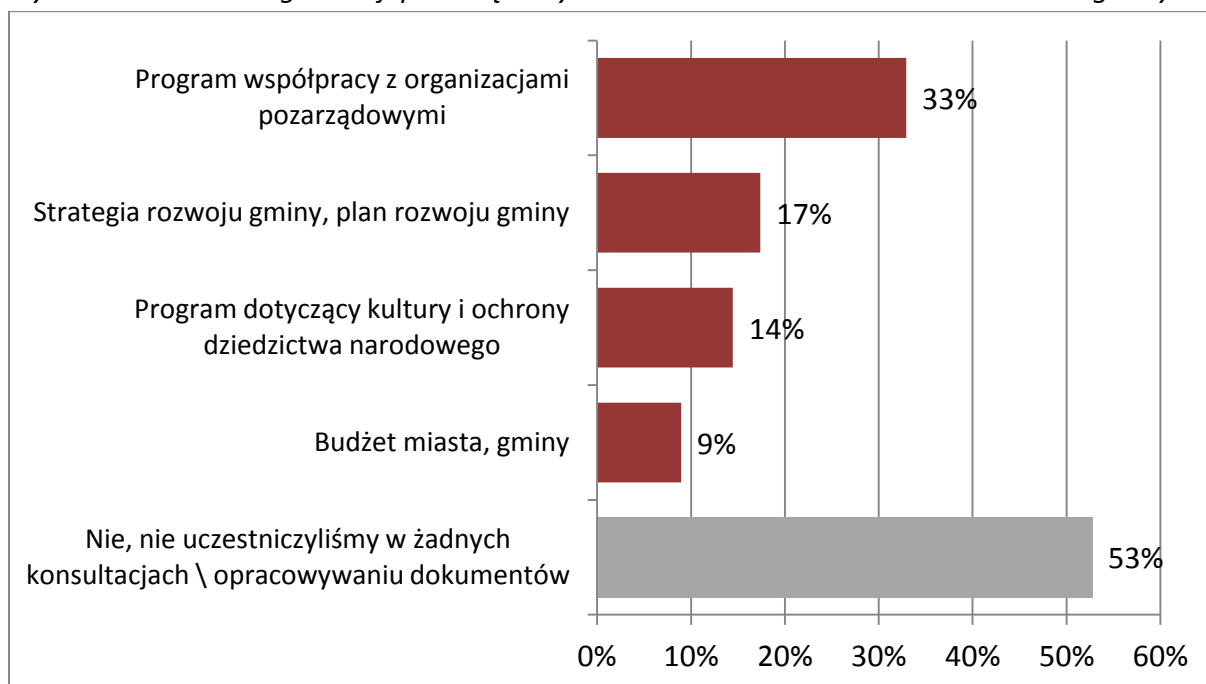


2.3. Współpraca merytoryczna, konsultacje

Dotowanie działań organizacji to tylko jeden z wymiarów współpracy międzysektorowej. Innym, niezwykle ważnym, jest włączanie stowarzyszeń i fundacji w proces podejmowania decyzji na szczeblu lokalnym, wspólne wypracowywania celów i priorytetów oraz udział organizacji w tworzenia lokalnego prawa.

Na poziomie wskaźników liczbowych sytuacja wygląda dobrze. Ponad cztery piąte urzędów z Lubelszczyzny, które w ciągu ostatnich dwóch lat podejmowały prace nad różnymi typami dokumentów strategicznych deklaruje, że konsultowały ich tworzenie z organizacjami. Jednocześnie odpowiedzi przedstawicieli trzeciego sektora pokazują, że w konsultacjach lokalnych dokumentów uczestniczy mniej niż połowa organizacji kulturalnych. Najwięcej, bo jedna trzecia organizacji (33%) konsultowała przygotowanie programu współpracy z organizacjami. W tworzeniu strategii rozwoju gminy lub miasta uczestniczyła co szósta organizacja (17%), podobny odsetek (14%) brał udział w pracach nad dokumentami dotyczącymi kultury i dziedzictwa narodowego. Rzadkością jest konsultowanie kwestii finansowych (pomijając podział puli pieniędzy na organizacje, który objęty jest Programem współpracy): w konsultacjach budżetu gminy czy miasta udział brała mniej niż jedna dziesiąta badanych stowarzyszeń i fundacji.

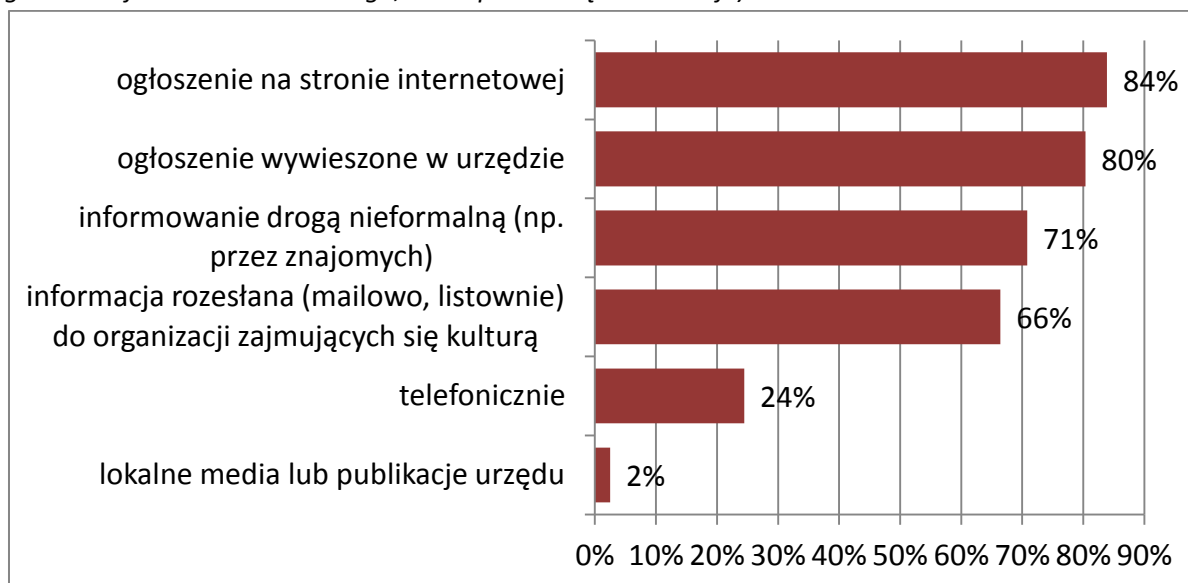
Wykres 2.4. Udział organizacji pozarządowych w konsultowaniu dokumentów strategicznych



Jak widać, pomimo dużej liczby urzędów ogłaszających konsultacje, uczestniczy w nich stosunkowo niewiele organizacji. Z jednej strony problemem może być bierność oraz brak zainteresowania współpracą po stronie samych organizacji (czasem wynikający z braku wiary w skuteczność takiej współpracy). Połowa urzędników z gmin ogłaszających konsultacje deklaruje bowiem, że uwagi zgłasza mniejszość organizacji, zaś jedna czwarta informuje, że

nie zgłosił ich nikt. Brak aktywnego udziału w konsultacjach bądź też udział w nich mniejszości z zaproszonych organizacji może oznaczać, że sektor pozarządowy dobrowolnie rezygnuje z posiadania wpływu na lokalnie prowadzone działania na polu kultury, sytuując się tym samym w pozycji słabszego wobec samorządu partnera. Z drugiej jednak strony tak niska aktywność strony społecznej wynika nierzadko z formy ogłaszania i prowadzenia owych konsultacji. Najpopularniejszym sposobem informowania o konsultacjach pozostaje zamieszczenie informacji na stronie internetowej lub w urzędzie, co w konsekwencji ogranicza grono organizacji, które w ogóle o konsultacjach się dowiadują. Zaznaczyć trzeba jednak, że na popularności zyskuje wysyłka informacji drogą mailową lub listowną deklarowana już przez dwie trzecie urzędów.

Wykres 2.5. Formy zapraszania organizacji pozarządowych ze sfery kultury na konsultacje (wśród gmin z województwa lubelskiego, które prowadzą konsultacje)



Jeśli chodzi o formę samych konsultacji, także najpopularniejsze jest pozostawienie dokumentu „do wglądu” (w urzędzie – 90%, na stronie – 84%). Rzadsze są spotkania czy warsztaty pozwalające przedyskutować opracowywany tekst. Wyraźnie widać większą skłonność przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego do prowadzenia komunikacji i konsultacji w sposób niewymagający bezpośrednich kontaktów. Wśród problemów wskazywanych przez stronę pozarządową pojawiały się też takie kwestie jak krótki czas przeznaczony na wyrażenie opinii, urzędowy, oderwany od praktyki język, w jakim są napisane konsultowane dokumenty, a wreszcie obawa przed wyrażeniem krytycznych opinii na temat postanowień samorządów, które decydują o udzieleniu dofinansowania.

Warto też zaznaczyć, że choć urzędnicy deklarują, iż opracowanie merytorycznych aspektów strategii lub planu działań kulturalnych powinno być wspólnym projektem różnych aktorów społecznych w gminie (w tym organizacji) to jednak deklaracje należy traktować bardzo ostrożnie. Urzędnicy są mocno przywiązani do swojej kierowniczej i nadzorującej roli w obszarze kultury i uważają, że w przypadku działań kulturalnych realizowanych we

współpracy urzędu i organizacji, tylko urząd powinien decydować, które działanie jest warte realizacji, a które nieodpowiednie w ich gminie.

Kolejna istotna kwestia to stała, regularna współpraca przedstawicieli obu sektorów. Ponad połowa urzędów (58%) deklaruje, że organizacje biorą udział w posiedzeniach zespołów służących utrzymywaniu stałej współpracy z organizacjami. Jednocześnie w spotkaniach takich udział deklaruje mniej niż jedna dziesiąta organizacji, zaś z analiz MPiPS wiemy, że rady działalności pożytku publicznego (modelowe ciała służące utrzymywaniu takich relacji) funkcjonują zaledwie w kilku procentach gmin. Wydaje się więc, że urzędnicy traktują tę kategorię bardzo szeroko (włączając do niej również spotkania związane z przygotowaniem współpracy), natomiast w posiedzeniach tego typu ciał uczestniczą tylko nieliczne organizacje.

2.4 Ocena współpracy

Obie strony dostrzegają konieczność współpracy i oceniają ją raczej pozytywnie, jednak różnią się w ocenie poszczególnych jej aspektów, dostrzegając przy tym różne problemy.

Urzędnicy wyraźnie stwierdzają, że współpraca jest niezbędna dla obu stron, przy czym częściej dostrzegają korzyści po stronie organizacji i samych mieszkańców niż po stronie urzędu. Wiedzą, że bez wsparcia urzędu działalność organizacji pozarządowych zajmujących się kulturą musiałaby być skromniejsza (uważa tak 90% z nich), a jednocześnie przyznają (81%), że bez tej działalności oferta wydarzeń kulturalnych w ich gminie lub mieście byłaby znacznie uboższa. Same organizacje współpracę oceniają raczej pozytywnie. Wybierając ocenę na skali od 1 do 10, większość (61%) wskazała punkty z górnej połowy skali, w tym 43% wskazało jedną z trzech najwyższych ocen.

Jednocześnie podczas współdziałania pojawia się szereg problemów, przede wszystkim dotyczących trzech obszarów: formalno-prawnych, kwestii finansowych oraz sfery postaw i komunikacji. Skomplikowane wymogi formalno-prawne to problem wskazywany przez 60% urzędników i 29% organizacji. Chodzi tu zarówno o obowiązujące w całym kraju prawo, jak i specyficzne procedury lokalne. Choć te ostatnie zależne są od decyzji na szczeblu lokalnym, to urzędnicy często nie widzą możliwości zmiany przepisów postrzegają to jako podstawę działania, podczas gdy przedstawiciele organizacji uznają to za „zasłanianie się ustawą”. Urzędnicy problemu upatrują przede wszystkim w stosunku organizacji do obowiązującego stanu prawnego: brak zrozumienia ze strony organizacji dla wymogów i procedur urzędu jest problemem dla 59% z nich. Czują się wręcz zaniepokojeni beztróską oraz brakiem wiedzy formalno-prawnej organizacji. Z kolei przedstawiciele organizacji podkreślają przede wszystkim złą konstrukcję obowiązującego prawa, a także nadmierne trzymanie się szczegółowych przepisów przez urzędników. Przede wszystkim przeszkadza im fakt, że rozbudowane formalności nie pełnią służebnej roli wobec wspólnych przedsięwzięć, tylko nad nimi dominują. Badanie pokazało, że stopień uciążliwości wymogów formalno-prawnych zależy od postaw przedstawicieli obu grup i ich podejścia do przepisów. Te same przepisy mogą więc być egzekwowane w różny sposób, czego dowodzi wiele zebranych wypowiedzi.

Badanie ujawnia ogromne różnice międzysektorowe związane nie tylko z podejściem do przepisów, ale też metodami pracy oraz podejściem do realizowanych celów. Różnice te same w sobie stanowią duży problem w komunikacji i wspólnym prowadzeniu projektów, na co wskazują kolejne najczęściej wymieniane problemy po stronie organizacji: brak elastyczności urzędu (27%), odmiennosc wizji projektów (25%) oraz brak zrozumienia ze strony urzędu (20%). Odmiennosc metod pracy jest też problemem dla niemal połowy urzędników.

Kolejne kwestie problematyczne dotyczą zasobów i możliwości finansowych. Brak wystarczających środków finansowych to najważniejszy problem zdaniem przedstawicieli organizacji (wskazywany przez prawie połowę z nich). Zbyt niskie oraz ograniczone w czasie dofinansowanie nie pozwala zdaniem ich przedstawicieli na w pełni profesjonalną realizację własnych inicjatyw, co oznacza, że obowiązujący system finansowania utrzymuje ich organizacje na pozycji wiecznie początkujących amatorów. Z kolei niewystarczające zasoby samych organizacji (brak lokalu, sprzętu itp.) to trzeci w rankingu problem wskazywany przez przedstawicieli urzędów (53% wskazań).

2.5 Wzajemne oczekiwania oraz czynniki ułatwiające współpracę

Obie strony oczekują od partnerów intensyfikacji kontaktów – to najczęściej zgłaszane oczekiwanie urzędników i trzecie w rankingu potrzeb przedstawicieli organizacji. Obie grupy oczekują też uproszczenia procedur i wymogów formalnych, przy czym samorządowcy chcieliby także większej znajomości prawa i lepszego przygotowania merytorycznego organizacji (kwestia zgłaszana przez jedną piątą urzędników), pozarządowcy natomiast – większego zaufania do organizacji, zrozumienia ich potrzeb i większej elastyczności urzędników. Jednocześnie najczęściej zgłaszane oczekiwania organizacji dotyczą wsparcia, przede wszystkim finansowego (28% organizacji), a także – choć nieporównanie rzadziej – merytorycznego, lokalowego i organizacyjno-logistycznego.

Warto jednak zauważyć, że zapytani o czynniki poprawiające współpracę badani zgodnie wymieniali nastawienie obu stron: wzajemne zrozumienie, partnerstwo, lepszą komunikację, otwartość, zaangażowanie i chęć działania.

3. Współpraca organizacji pozarządowych i publicznych instytucji kultury

3.1 Charakterystyka współpracy pomiędzy publicznymi instytucjami kultury a organizacjami pozarządowymi

Obok urzędów miast i gmin, drugim niezwykle istotnym partnerem dla organizacji kulturalnych z Lubelszczyzny są publiczne instytucje kultury. Kontaktuje się z nimi zdecydowana większość stowarzyszeń i fundacji zajmujących się kulturą (88%), a 40% deklaruje utrzymywanie kontaktów częstych i regularnych. Pojęcie publicznej instytucji kultury obejmuje różne podmioty działające w obszarze kultury, finansowane z pieniędzy

publicznych⁴. Spośród nich zdecydowanie najczęściej spotykanym partnerem organizacji pozarządowych są domy i ośrodki kultury, z którymi kontakt utrzymuje ponad cztery piąte (83%) organizacji. Niemal dwie trzecie (64%) kontaktuje się z bibliotekami, a ponad połowa (53%) z muzeami i galeriami. Ponad 80% stowarzyszeń i fundacji pozarządowych uznaje publiczne instytucje kultury za swoich partnerów, tyle samo uważa też, że ich działania się uzupełniają.

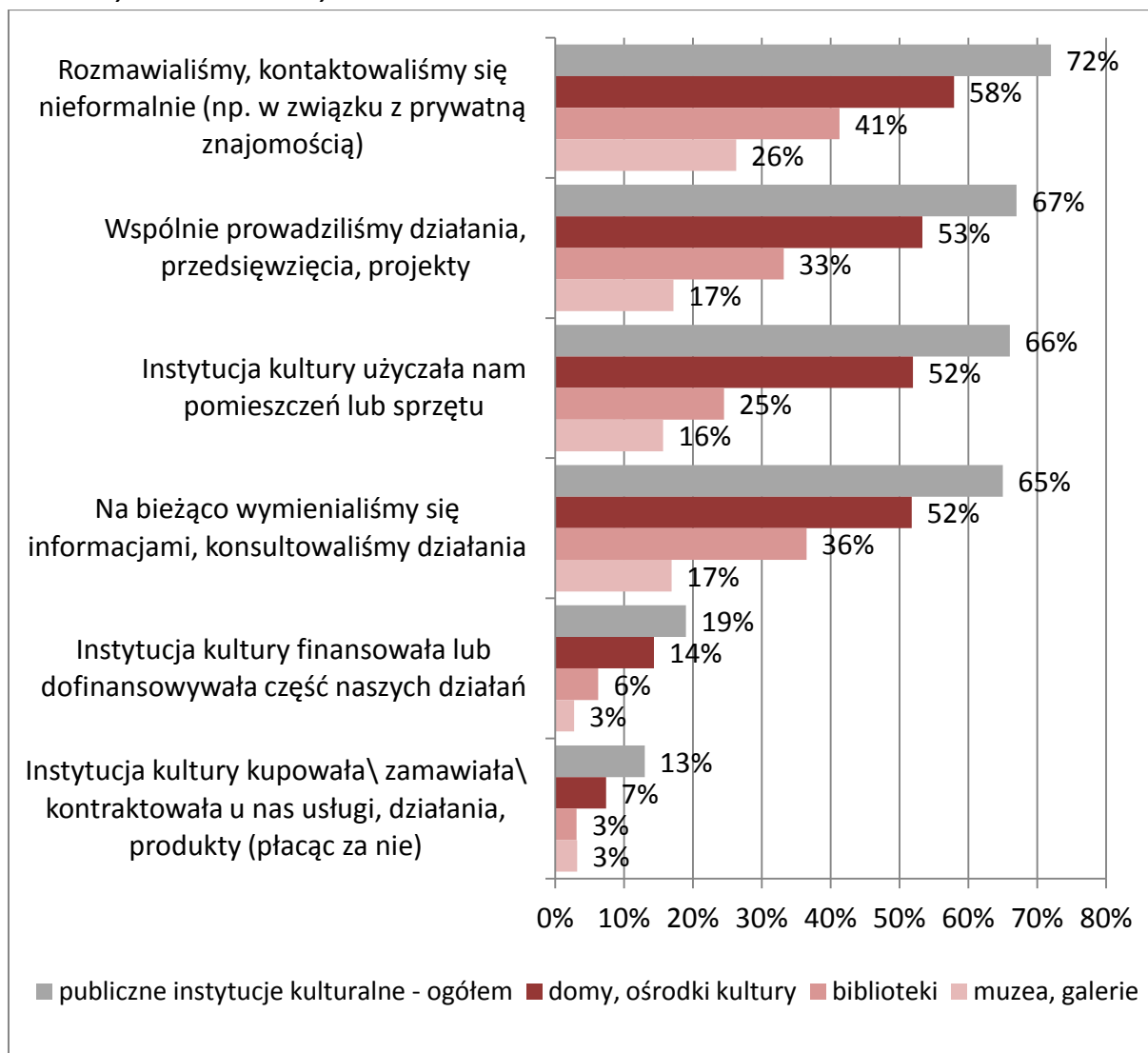
O bliskości wzajemnych związków może także świadczyć fakt, że niemal jedna piąta organizacji pozarządowych zajmujących się w regionie kulturą realizuje większość swoich projektów lub działań wspólnie z publiczną instytucją kulturalną, tyle samo ma swoją siedzibę w budynku publicznej instytucji kultury. Tego typu związki najczęściej łączą organizacje z domami i ośrodkami kultury.

Efektom kontaktów organizacji pozarządowych z publicznymi instytucjami kulturalnymi są różne formy współpracy pomiędzy sferą publiczną i prywatną. Najczęściej jest to po prostu komunikacja i wymiana opinii: niemal trzy czwarte organizacji kontaktuje się ze swoimi partnerami ze sfery publicznej nieformalnie, a niemal dwie trzecie na bieżąco wymienia się informacjami i konsultuje działania. Dwie trzecie organizacji kulturalnych prowadzi z publicznymi instytucjami kulturalnymi wspólne projekty lub przedsięwzięcia, najczęściej zajęcia warsztatowe, plenerowe lub kursowe, a także festiwale, przeglądy i konkursy. Również dwie trzecie korzysta z użyczonych przez instytucje sprzętów lub lokalu. Ten ostatni typ współpracy dotyczy jednej z najważniejszych potrzeb organizacji – potrzeby miejsca do pracy, czy to na działania regularne, czy pojedyncze wydarzenia, czy wreszcie na stałą siedzibę. Zasady, zgodnie z którymi organizacje korzystają z pomieszczeń instytucji, zależą od indywidualnych ustaleń i przybierają różne formy wzajemnych świadczeń. Bardzo rzadko ma to charakter najmu (za pieniądze). Raczej można mówić o wymianie barterowej – organizacja uzyskuje pomieszczenie, a instytucja wzbogaca swoją ofertę o działania organizacji.

Organizacje najbardziej intensywnie współpracują z domami i ośrodkami kultury; współpraca z bibliotekami i muzeami oraz galeriami jest spotykana nieco rzadziej.

⁴ Typ publicznych instytucji kultury, które były brane pod uwagę w trakcie realizacji badania został opisany w nocie metodologicznej. Pod pojęciem publicznej instytucji kultury rozumiemy: domy i ośrodki kultury, biblioteki, muzea i galerie.

Wykres 3.1. Formy kontaktów organizacji pozarządowych z publicznymi instytucjami kulturalnymi na Lubelszczyźnie



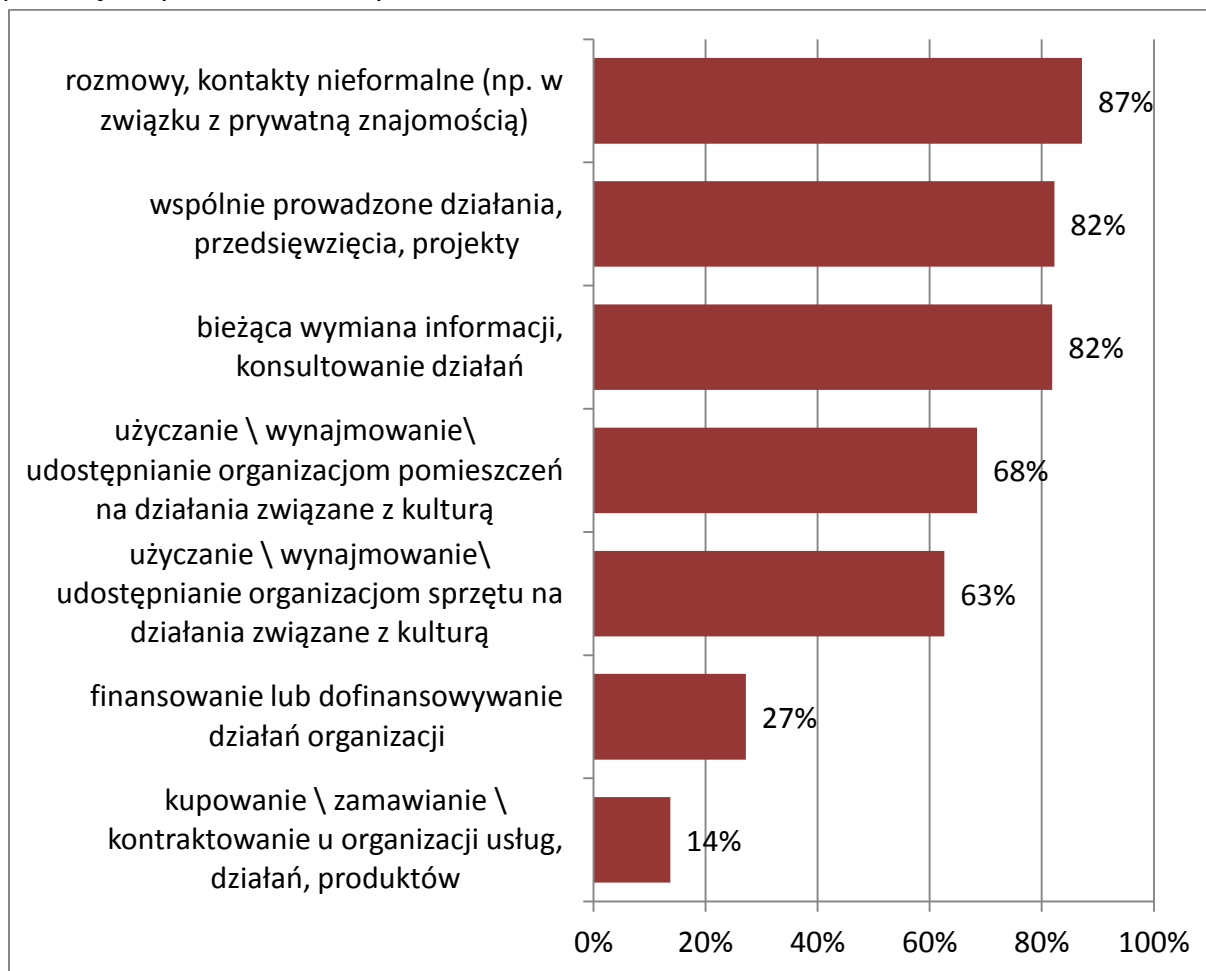
Również publiczne instytucje kultury doceniają rolę międzysektorowej współpracy. Kontakty ze stowarzyszeniami i fundacjami utrzymuje 94% z nich. Ponad 90% uważa, że organizacje pozarządowe to dla nich partnerzy do działania, a prawie tyle samo jest zdania, że ich działania wzajemnie się uzupełniają.

Najpopularniejszą formą współpracy jest z perspektywy sfery publicznej komunikacja i wymiana opinii: niemal 90% instytucji utrzymuje z organizacjami kontakty nieformalne, a ponad 80% wymienia się z nimi na bieżąco informacjami i konsultuje działania. Ponad 80% instytucji prowadzi też z pozarządowymi partnerami wspólne projekty i przedsięwzięcia. Najczęściej są to festyny i dni miejscowości oraz festiwale, przeglądy i konkursy. Powszechnie spotykane jest także użyczenie organizacjom sprzętu oraz lokalu na działalność związaną z

kulturą – obie formy współpracy deklaruje po około dwie trzecie badanych przedstawicieli instytucji.

Rzadkością jest natomiast współpraca finansowa: tylko nieco ponad jedna czwarta instytucji finansuje lub dofinansowuje działania organizacji, a nieco ponad jedna ósma kupuje od nich produkty lub usługi. Nie powinno to jednak dziwić – współpraca finansowa z trzecim sektorem jest raczej domeną samorządów, a nie publicznych instytucji kulturalnych.

Wykres 3.2. *Formy kontaktów publicznych instytucji kulturalnych z organizacjami pozarządowymi na Lubelszczyźnie*

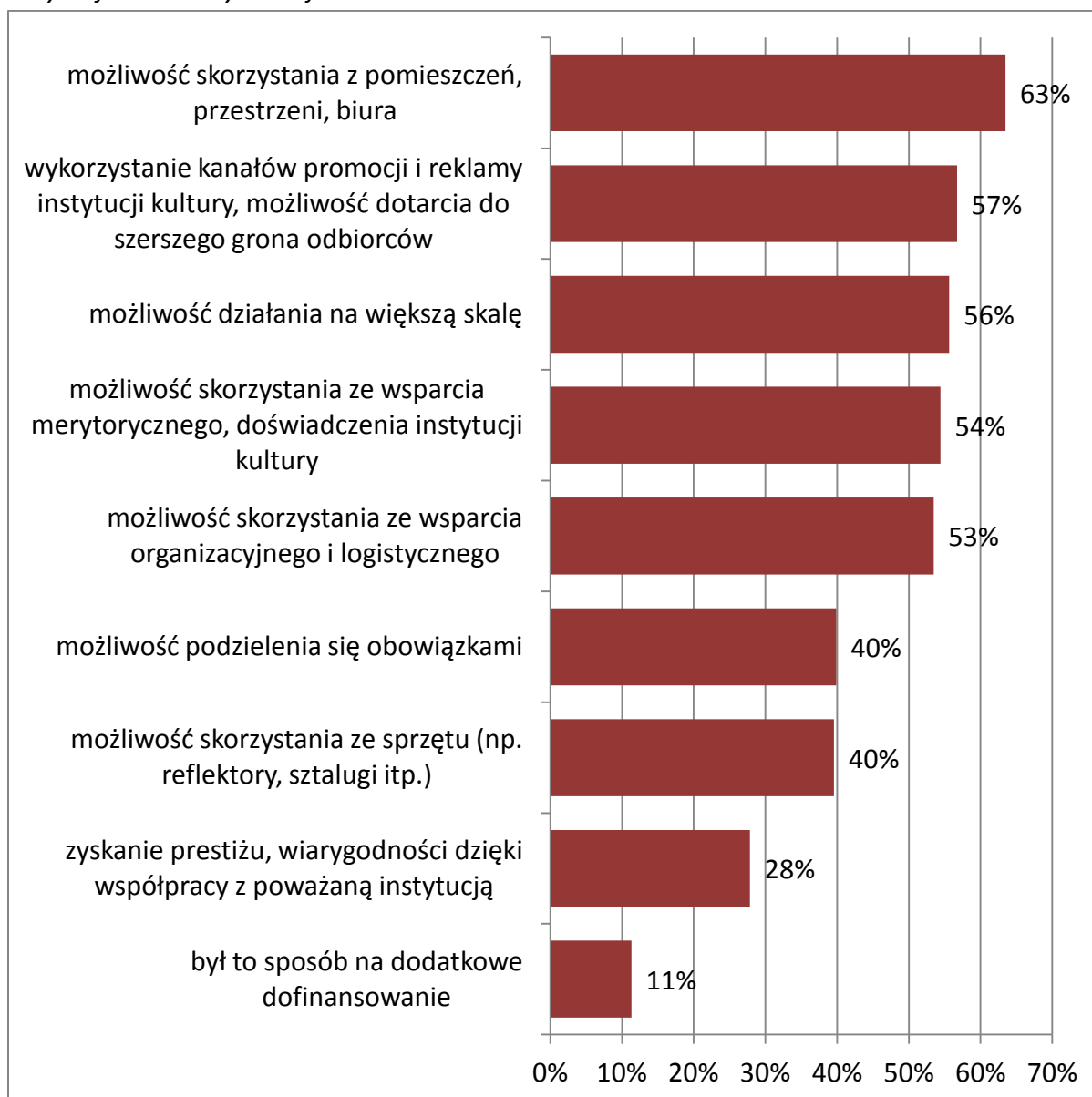


3.2 Przyczyny podjęcia współpracy

Najważniejsze powody, dla których organizacje pozarządowe decydują się na podjęcie współpracy z publicznymi instytucjami kultury związane są z zasobami tych ostatnich. Blisko dwie trzecie przedstawicieli organizacji podkreśla możliwość skorzystania z lokalu oraz sprzętu biurowego instytucji, dla ponad połowy istotne jest wykorzystanie kanałów promocji i reklamy, niemal tyle samo wspomina o wsparciu organizacyjnym i logistycznym. Równie ważne dla strony pozarządowej jest też wsparcie merytoryczne wynikające z doświadczenia pracowników instytucji kultury. Nieco rzadziej wskazywano kwestie związane z

udostępnianiem sprzętu. Wszystko to pozwala organizacjom na poszerzenie skali działania – to ono właśnie jest motywacją do podjęcia współpracy dla ponad połowy ankietowanych. Dla części stowarzyszeń i fundacji ważna jest też możliwość podzielenia się obowiązkami z pracownikami instytucji, a także zwiększenie prestiżu i wiarygodności dzięki współdziałaniu z publicznym partnerem.

Wykres 3.5. Powody nawiązania przez organizacje pozarządowe współpracy z publicznymi instytucjami kultury w województwie lubelskim

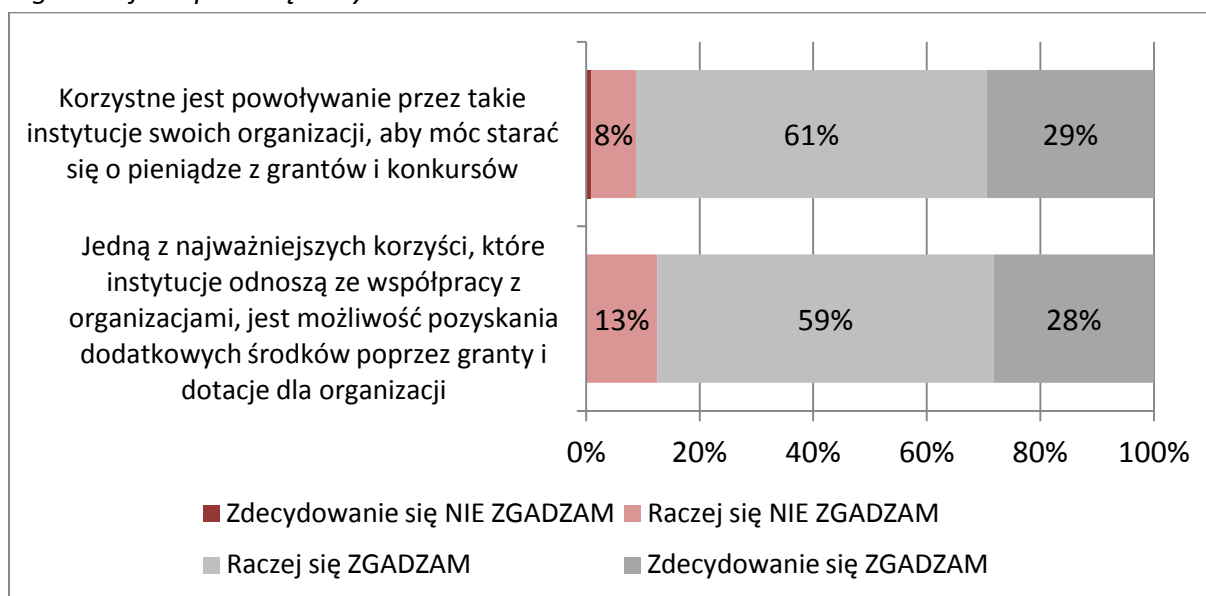


Z punktu widzenia przedstawicieli instytucji kultury współpraca z organizacjami jest po prostu ułatwieniem realizacji ustawowych zadań oraz umożliwia działanie na większą skalę. W niemal wszystkich instytucjach wspólnie realizowane projekty włączane są bowiem do ich oferty programowej (czasem dzieje się tak ze wszystkimi realizowanymi wspólnie przedsięwzięciami, czasem tylko z częścią). Często łączy się to z opisywanym wyżej

udostępnianiem organizacjom pomieszczeń – użycza je organizacjom ponad dwie trzecie instytucji kultury z Lubelszczyzny, przy czym niemal wszystkie robią to nieodpłatnie.

Ułatwienie realizacji zadań instytucji wiąże się też m.in. z możliwościami pozyskania dzięki współpracy dodatkowych środków finansowych (grantów, dotacji), o które instytucje publiczne same ubiegać się nie mogą. Niejednokrotnie zdarza się, że dzięki realizacji wspólnego projektu instytucja publiczna uzyskuje dostęp (razem z partnerem) do funduszy przeznaczonych dla trzeciego sektora. Korzyści ze zdobycia takich środków są obopólne – to organizacja oficjalnie zostaje ich beneficjentem, ale realizowany dzięki nim projekt kulturalny staje się częścią oferty publicznej instytucji kultury. Jest to częsta praktyka, zaś zdecydowana większość przedstawicieli publicznych instytucji kultury (90%) uważa, że to jedna z najbardziej istotnych korzyści wynikających ze współpracy. Co więcej, podobny odsetek badanych uznaje, że korzystne jest też zakładanie przez instytucje publiczne własnych organizacji pozarządowych, umożliwiających samodzielne staranie się o pieniądze z grantów i konkursów dla nich przeznaczonych.

Wykres 3.6. *Opinie publicznych instytucji kultury z Lubelszczyzny o kształcie współpracy z organizacjami pozarządowymi*



Jak widzimy, często zdarza się więc, że o podjęciu współpracy decyduje kilka czynników jednocześnie: organizacja wnosi do projektu pomysł oraz wkład finansowy, a publiczna instytucja kultury zapewnia zaplecze logistyczne, sprzętowe, a także opiekę merytoryczną. Zyskuje też gotowy produkt kulturalny, który może umieścić w swoim programie – wzbogacając własną ofertę nie zwiększa jednocześnie swoich kosztów. Przedstawiciele publicznych instytucji kultury zgadzają się, że taki model jest w regionie lubelskim dość powszechny – pomimo faktu, że dotację dostaje organizacja, to pośrednio w działania zaangażowane są również instytucje publiczne.

Trzeba podkreślić, że otwierające się w ten sposób możliwości finansowe stanowią ważny motyw współpracy pomiędzy publicznymi instytucjami kultury oraz organizacjami. Badani

przyznają otwarcie, że publiczne instytucje kultury, nawiązując współpracę ze stowarzyszeniami oraz fundacjami, mają na celu – oprócz poszerzenia swojej oferty – zdobycie dodatkowych środków na finansowanie własnej działalności. Instytucje przyjmują więc pod swój dach organizacje, które już wcześniej zdobyły dofinansowanie, przygotowują z organizacjami wnioski o dofinansowanie (ponad połowa publicznych instytucji kultury w regionie lubelskim pomagała organizacji pozarządowej w przygotowywaniu oferty lub wniosku w konkursie; prawie dwie trzecie deklaruje, że w ciągu ostatnich dwóch lat jej pracownicy inicjowali działania organizacji związane z pozyskiwaniem środków finansowych) lub zakładają własne organizacje. Trudno jest dokładnie oszacować skalę tego ostatniego zjawiska – warto jednak wspomnieć, że nieco ponad jedna dziesiąta (12%) organizacji kulturalnych z Lubelszczyzny powstała z inicjatywy osób pracujących w jednej publicznej instytucji kultury, zaś 22% deklaruje, że zrzeka lub angażuje osoby pracujące w jednej publicznej instytucji kultury.

Warto też wspomnieć, że wśród powodów nawiązania współpracy przedstawiciele instytucji kultury wymieniaли też możliwość integracji społeczności lokalnej (37%). Z wypowiedzi badanych można ponadto wnioskować, że organizacje bywają dla publicznych instytucji kultury inicjatorami zmian, wprowadzającymi nową jakość działania.

3.3 Ocena jakości współpracy oraz występujące problemy

Reprezentanci obu sektorów oceniają współpracę pozytywnie. Przedstawiciele instytucji są zgodni, że dzięki niej dotrzeć mogą do większej liczby odbiorców, a niemal 60% uważa, że bez wspólnych działań oferta ich instytucji byłaby skromniejsza. Za największych beneficjentów współpracy uznają mieszkańców: niemal 90% uznało, że odnoszą oni ze współpracy instytucji z trzecim sektorem znaczne korzyści.

Kwestie problematyczne dostrzegane są częściej przez stronę publiczną niż pozarządową. Trudności we wzajemnych relacjach dostrzegali niemal wszyscy przedstawiciele instytucji, a jednocześnie ponad dwie trzecie organizacji nie wymieniła w ogóle żadnego problemu dotyczącego współdziałania. Wśród problemów na pierwszy plan wybijają się te związane z finansowaniem, różnicami międzysektorowymi oraz relacjami międzyludzkimi.

Obie strony są zgodne, że niedobory materialne są poważną przeszkodą w prowadzeniu efektywnej współpracy. Prawie połowa urzędników wśród trudności wymienia niewystarczające zasoby materialne organizacji, zwłaszcza brak lokalu i sprzętu, zaś jedna piąta uznaje to za najważniejszy problem podczas współpracy. Z kolei przedstawiciele sektora najczęściej (19%) podkreślają brak wystarczających środków finansowych. Jak zaznaczają, to on jest często barierą rozwoju i zwiększenia profesjonalizmu działań.

Wśród kwestii problematycznych bardzo istotne są też te wynikające z różnic między instytucjami a organizacjami, znacznie częściej podkreślane przez stronę publiczną. Ponad 60% przedstawicieli instytucji i prawie jedna dziesiąta przedstawicieli organizacji uważa, że problemem są odmienne metody pracy, zaś połowa instytucji i 6% organizacji wskazuje na odmienną wizję projektów kulturalnych.

Inny problematyczny obszar dotyczy relacji międzyludzkich i kwestii osobowościowych. Choć jest nieco mniej powszechny (wskazuje go 44% przedstawicieli instytucji), okazuje się być dokuczliwy: gdy badanych z instytucji poproszono o wybranie tylko jednej, najważniejszej kwestii, zajęł drugie miejsce w rankingu zaraz za materialnymi niedoborami organizacji. Pojawia się też jako drugi najpowszechniejszy problem w wypowiedziach przedstawicieli sektora pozarządowego. Warto zwrócić uwagę, że w tym zakresie Lubelszczyzna znacząco różni się od Śląska (również tam prowadzono pogłębione badania), gdzie takie trudności były zupełnie marginalne.

Problemy wywołuje też obowiązujący stan prawny określający ramy współpracy organizacji i instytucji. Ponad jedna trzecia (40%) przedstawicieli publicznych instytucji kultury uważa, że wymogi formalno-prawne dotyczące współpracy są zbyt skomplikowane, ale jednocześnie ponad podobny odsetek jest zdania, że przedstawiciele organizacji nie mają zrozumienia dla wymogów i procedur rządzących instytucjami (a część dodaje, że problemem jest brak rzetelnego rozliczania projektu). Z kolei w opinii przedstawicieli organizacji problemem bywa brak elastyczności instytucji.

3.4 Wzajemne oczekiwania dotyczące dalszej współpracy

Oczekiwania obu stron współpracy dotyczą przede wszystkim podejścia partnerów do współpracy oraz do prowadzonych działań, a także wzajemnego wsparcia. Przedstawiciele organizacji pozarządowych podkreślają przede wszystkim oczekiwania związane z „miękkimi” umiejętnościami: budowaniem relacji i zasadami współpracy (wymienia je niemal połowa respondentów). Najważniejsza wśród nich jest otwartość na współpracę oraz zaufanie do organizacji pozarządowych. Blisko jedna piąta oczekuje od partnerów publicznych różnego rodzaju wsparcia (materialnego i niematerialnego). Kolejna grupa oczekiwań (zgłaszana przez jedną ósmą badanych) związana jest ze zmianą podejścia instytucji do przedsięwzięć kulturalnych: przedstawiciele organizacji wskazują na konieczność większej inicjatywy, zaangażowania i kreatywności po stronie partnerów ze sfery publicznej, a także dostosowania się do potrzeb odbiorców projektów oraz otwartości na nowe pomysły.

Podobne kwestie wskazywane są przez przedstawicieli instytucji kultury. Oczekują oni od środowiska trzeciego sektora przede wszystkim wychodzenia z inicjatywami nowych przedsięwzięć kulturalnych – wspomina o tym niemal jedna trzecia badanych. Istotnym postulatem jest też intensyfikacja wspólnie prowadzonych działań, a więc większe zaangażowanie we wspólne projekty i dalsze zacieśnianie kontaktów. Strona publiczna oczekuje też od organizacji różnego rodzaju wsparcia: finansowego, organizacyjnego, a także merytorycznego. Wreszcie ostatnia grupa oczekiwań dotyczy wielokrotnie wspomnianej już w tym raporcie kwestii jakości współpracy. W wywiadach podnoszono kwestie partnerskiego traktowania, lepszej organizacji pracy i wspólnego planowania, a także jasnego określania wzajemnych oczekiwań.

Jednocześnie niemal wszyscy ankietowani przedstawiciele publicznych instytucji kultury chcą kontynuować współpracę z organizacjami lub też – w przypadku braku takiej kooperacji – podjąć ją. Skłonność do współpracy wynika wprost ze zrozumienia roli publicznej instytucji kultury jako miejsca służącego lokalnej społeczności:

Ja nie pobieram od nikogo pieniędzy. Jeśli ktoś przychodzi z inicjatywą, uznaję, że to jest miejsce publiczne utrzymywane z podatku, więc każdy mieszkaniec ma taką możliwość. Jeśli ma jakiś pomysł, to nie ma problemu, żeby go zrealizować [...] ja jeszcze nikomu nie odmówiłam.

Nota metodologiczna

Raport został przygotowany na podstawie danych z badań i analiz prowadzonych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor w 2012 i 2013 roku. Wykorzystano w nim przede wszystkim:

1) Badanie ankietowe z przedstawicielami organizacji pozarządowych z województwa lubelskiego zajmujących się kulturą. Badanie zrealizowano w drugiej połowie 2012 roku na próbie 129 organizacji. Badanie na zlecenie Stowarzyszenia Klon/Jawor zrealizowała firma Millward Brown SMG/KRC. Wykonano je techniką CAPI – wywiadów bezpośrednich wspomaganých komputerowo. Próba została dobrana metodą losowo-warstwową ze zbioru utworzonego na podstawie danych zgromadzonych w serwisie bazy.ngo.pl (opartych m.in. na informacji z rejestrów REGON i KRS, a także aktualizacje przedstawicieli samych organizacji). Warstwy wyodrębniono ze względu na formę prawną organizacji, region i typ miejscowości. Analizy przeprowadzono przy wykorzystaniu wag analitycznych korygujących udział w próbie podmiotów z poszczególnych warstw.

2) Badanie ankietowe z naczelnikami/ dyrektorami wydziałów lub departamentów odpowiadających za kulturę w urzędach miast i gmin w województwie lubelskim. Badanie przeprowadzone metodą CATI (wywiadów telefonicznych) w dniach 25 października – 19 listopada 2012 roku na próbie 105 urzędów. Badanie na zlecenie Stowarzyszenia Klon/Jawor zrealizowała firma Millward Brown SMG/KRC. Próba została dobrana metodą losowo-warstwową, przy czym warstwy wyodrębniono ze względu na typ gminy. Analizy przeprowadzono przy wykorzystaniu wag analitycznych korygujących udział w próbie podmiotów z poszczególnych warstw.

3) Badanie ankietowe z dyrektorami/ kierownikami ośrodków i domów kultury, bibliotek oraz muzeów w województwie lubelskim. Badanie przeprowadzone metodą CATI (wywiadów telefonicznych) w dniach 25 października – 19 listopada 2012 roku na próbie 102 instytucji z województwa lubelskiego na zlecenie Stowarzyszenia Klon/Jawor zrealizowała firma Millward Brown SMG/KRC. Próba została dobrana metodą losowo-warstwową, przy czym warstwy wyodrębniono ze względu na typ instytucji i typ gminy. Próbę domów kultury wylosowano ze zbioru utworzonego na podstawie danych uzyskanych od Narodowego Centrum Kultury (baza projektu „Dom Kultury +”). Próbę bibliotek (obejmującą również ich filie) wylosowano ze zbioru utworzonego na podstawie danych z Głównego Urzędu Statystycznego, z Biblioteki Narodowej oraz z Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego. Próbę muzeów wylosowano ze zbioru utworzonego na podstawie danych ze strony internetowej Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. Analizy przeprowadzono przy wykorzystaniu wag analitycznych korygujących udział w próbie podmiotów z poszczególnych warstw.

4) Badania jakościowe w formie zogniskowanych wywiadów grupowych z przedstawicielami wszystkich typów organizacji i instytucji objętych projektem badawczym. Zrealizowano dwa wywiady: jeden przeprowadzony został z przedstawicielami urzędów miast i gmin oraz instytucji kultury, drugi natomiast – z przedstawicielami

organizacji podejmujących działania w obszarze kultury. Badania przeprowadzono 19 lutego w Lublinie.

Dane we wszystkich przeprowadzonych badaniach zbierano z zachowaniem zasady poufności, co umożliwiło uzyskanie informacji o kwestiach wrażliwych.

W ramach projektu przeprowadzono również inne badania, w oparciu o które przygotowano rozbudowany raport „Współpraca w obszarze kultury – samorządy, publiczne instytucje kultury, organizacje pozarządowe”, dostępny w portalu ngo.pl http://civicpedia.ngo.pl/static/raport_kultura/.

Projekt dofinansowany ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Program: Edukacja kulturalna i diagnoza kultury; Priorytet: Obserwatorium kultury).